

γλώσσας του, είτε ἀρχαϊσμοὶ γραμματικοὶ ἢ λεξιλογικοὶ εἶναι, είτε καινοτομίες, είτε λύσεις γλωσσικῶν προβλημάτων στὸ κεφάλαιο τῶν λόγιων ἢ ξένων λέξεων, είτε ἰδιωματικὰ στοιχεῖα. Περισσότερο θὰ προσέξωμε τὰ γλωσσικὰ στοιχεῖα ποὺ εἶναι φορεῖς τοῦ ὕφους του, δηλ. τὰ ἔντονα ἐκφραστικὰ μέσα τῆς σύνταξης, ποὺ παίζουν πάντα τὸν πρωτεύοντα ρόλο στὴν τέχνη τοῦ λόγου. Δὲν ὑπάρχει φόβος αὐτὰ νὰ εἶναι ὑπερβολικὰ πολλὰ γιὰ τὸ ἔργο ἑνὸς μεγάλου ποιητῆ, γιατί νὰ πῶς ὁ ἴδιος ὁ Παλαμᾶς φαντάζεται τὴν ἐξέτασή του, μιλώντας γιὰ τὴν ἐξέταση τῆς γλώσσας Σολωμοῦ: «Ἐνα πρὸς ἕνα θὰ μπορούσαν νὰ κοιταχτοῦν ὅλα τὰ σχετικά. Οἱ τύποι, τὸ συνταχτικά, ἡ φθογγολογία, ἡ ὀρθογραφία. Ποῦ θὰ ἦταν εὐκόλο νὰ διορθωθῆ σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους τῆς δημοτικῆς ἢ γλῶσσα χωρὶς νὰ πάθῃ τίποτε ἢ μορφὴ τοῦ στίχου καὶ ποῦ τέτοιο διόρθωμα θὰ ἦταν ἀδύνατο. Σὲ ποιὲς μεριὲς τῆς γλώσσας, ἐκεῖ ποῦ δημοτικώτατα εἶναι τὸ τυλικὸ καὶ ἡ σύνταξη, μολαταῦτα τὸ νόημα δὲν εἶναι καθόλου δημοτικόν... Ποῦ καὶ πῶς φαίνεται ἡ ἐνέργεια τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς καθαρεύουσας. Τὸ λεξικὸ τοῦ Σολωμοῦ ἀξίζει χωριστὸ ἐξέτασμα. Ἐπίθετα, οὐσιαστικά, ρήματα, μόρια. Τὰ λόγια, τὰ ἀρχαῖα, τὰ νεώτερα, τὰ πανελλήνια, τὰ τοπικά, τὰ νησιωτικά, τὰ κυριώτερα, ζακυνθινά, τὰ πρωτόγραφα, τὰ παρμένα ἀπὸ ἄλλους πρωτύτερους στιχογράφους ἢ πεζογράφους, εἴτε τῆς Κρήτης εἴτε τῆς Ἠπειροῦς εἴτε ἄλλου τόπου. Τὰ σύνθετα ἐκεῖνα ποὺ εἶναι τῆς δικῆς του κατασκευῆς. Πῶς τὰ μεταχειρίζεται τὰ λόγια, ποῖα προτιμᾷ, ποῖα εἶναι συχνότερα καὶ ποῖα τὰ πιὸ σπάνια» Γ 1, 40 κξξ.

Ἄν ὁ Παλαμᾶς μὲ τὴν ἐκλεκτικότητα ἑνὸς ποιητῆ ζητᾷ μιὰ τόσο ἐξονυχιστικὴ, σχεδὸν σχολαστικὴ ἀνάλυση τοῦ γλωσσικοῦ μονάχα μέρους τοῦ ἔργου ἑνὸς ἄλλου ποιητῆ, σκεφθῆτε τί ἔχει δικαίωμα νὰ ζητήσῃ ἢ γλωσσικὴ καὶ φιλολογικὴ ἐπιστήμη, γιὰ τίς ὁποῖες ἡ ἔρευνα καὶ ἡ γνώση δὲν ἐπηρεάζονται οὔτε ἀπὸ ἐκλεκτικὰ κριτήρια οὔτε ἀπὸ ἀναγνωσματικὴ σκοπιμότητα. Μὴ φοβηθῆτε ὁμως. Εἶπα ἐξ ἀρχῆς ὅτι τοῦ Παλαμᾶ τὸ ἔργο θ' ἀπασχολήσῃ σὲ διάφορες ἐποχὲς στὸ μέλλον, πολλὰ μάτια θὰ τὸ δοῦν, ἀλλὰ ἀλλιῶς, καὶ πολλὲς κρίσεις θὰ

τὸ κρίνουν, ὥστε δὲν ὑπάρχει λόγος σ' ἕνα προκαταρκτικόν, δοκιμαστικὸν θύλακα ἐξέτασμα, ὅπως τὸ δικό μου ἐδῶ, νὰ θελήσω, ἔστω καὶ μόνο στὸ γλωσσικὸ κεφάλαιο, νὰ τὰ δῶ ὅλα καὶ νὰ τὰ πῶ ὅλα, ἀφοῦ, κι' ἂν τῶκανα, τὸ κοίταγμά μου θὰ ἦταν μονόμερο καὶ ἄτελο. Ἐπειτα, ἡ ἐπισκόπηση τούτῃ προορίζεται γιὰ εὐρύτερο, ὄχι εἰδικὸ ἐπιστημονικὸ κοινόν, ποῦ δὲν ἐνδιαφέρεται γιὰ κάθε τι ποῦ ἐνδιαφέρει τοὺς εἰδικούς, καὶ γράφεται μέσα σὲ κάποια στενὰ χρονικὰ πλαίσια ποὺ ἐπιβάλλουν κάποιους περιορισμοὺς στὴν ἔκταση.

Γιὰ νὰ εἶναι λοιπὸν ἡ ἐπισκόπηση μου λιγότερο βαρεῖα κι ἀχώνευτη, γιατί δὲν τολμῶ νὰ πῶ «περισσότερο ἐλκυστικὴ καὶ τερπνὴ», θεώρησα ἀρκετό, μαζὶ μὲ τὸν περιορισμὸ τοῦ ποσοῦ τῶν παρατηρήσεων, ν' ἀκολουθήσω ὡς πρὸς τὴ διάταξη τῆς ὕλης μόνο στίς γενικὲς γραμμὲς τὴν καθιερωμένην στίς γραμματικὲς καὶ στὰ συνταχτικὰ σειρά, ὥστε νὰ θυμίζῃ, ὅσο λιγότερο γίνεται, τὴ γραμματικὴ καὶ τὸ συνταχτικόν. Δὲν κάνω παρὰ ἕνα σχεδιάσμα, μιὰ προσπάθεια. Κ' εὐχομαι γρήγορα νὰ φανοῦν εἰδικές, καθαρά γιὰ τοὺς ἐπιστήμονες γραμμένες, γλωσσικὲς μελέτες τοῦ Παλαμᾶ ποῦ ν' ἀχρηστεύουν τὴ δική μου.

Γιὰ τὸ ποσὸ τῶν παραδειγμάτων ποῦ ἀκολουθοῦν σὲ κάθε γλωσσικὴ παρατήρηση, χρωστῶ μιὰ ἐξήγησιν: Σ' ἐπιστημονικὲς μονογραφίες ἀφιερωμένες στὴ γλωσσικὴ ἐξέταση ἑνὸς συγγραφέα, καταβάλλουμε κάθε φροντίδα τὰ παραδείγματα νὰ εἶναι ἢ ὅλα ἀπὸ κάθε εἶδος ἢ ὅσο τὸ δυνατόν περισσότερα, γιὰ νὰ βρίσκονται συγκεντρωμένα στὴ διάθεση καὶ τὸν ἔλεγχο τοῦ ἐρευνητῆ καὶ γιὰ νὰ διευκολύνουν τὸ ἕνα μὲ τ' ἄλλο τὴν κατανόηση τοῦ συγγραφέα. Γιὰ τὸν Παλαμᾶ τοῦτο δὲν μπορούσε νὰ γίνῃ ἐδῶ, οὔτε ἤθελα ὁμως μὲ ἕνα ἢ δυὸ παραδείγματα ν' ἀποτελειώσω θέματα τόσο πλούσια σὲ περιεχόμενον. Γι' αὐτὸ βάδισα τὸ μέσο δρόμο. Ἐπειδὴ ὁμως κ' ἔτσι τὰ παραδείγματα μποροῦν νὰ φανοῦν σὲ μερικὸς πολλὰ, ἄς μοῦ ἐπιτραπῇ γι' αὐτοὺς ἡ συμβουλή, ὅσα θέλουν νὰ προσέχουν κι ὅσα θέλουν νὰ τὰ πηδοῦν, ἀφίνοντάς τα γι' ἄλλους πιὸ ὑπομονητικούς. Γιὰ τοὺς τελευταίους αὐτοὺς τολμῶ νὰ ἐλπίζω, ἀφοῦ πρόκειται γιὰ παραδείγματα ἀπὸ στίχους ἐνός

ἔξαιρετον ποιητῆ, πὼς ὄχι μόνο κουραστικά δὲ θὰ εἶναι, παρὰ καὶ ὅτι τὸ διάβασμά τους μπορεῖ νὰ ξεκουράσῃ ἐκείνον πού θὰ διαβάσῃ μετὰ τὴν σειράν τὴν ἐπισκόπησίν μου.

Μεγάλος μελετῆς γιὰ μὴ μελέτη προσορισμένη νὰ διαβαστῆ ἀπὸ πολλοὺς εἶναι τὸ πρόβλημα τῶν παραπομπῶν, ὅπου βρίσκε-

ται στὸ ἔργο τοῦ Παλαμά καθένα ἀπὸ τὰ παραδείγματα πού παραθέτω. Προτίμησα ὅμως νὰ βάλω μιὰ ὅσο γίνεται πιὸ σύντομη βραχυγραφία ὕστερ' ἀπὸ κάθε παράδειγμα, ἂν καὶ ξέρω πόσο κι αὐτὴ ἐνοχλεῖ στὴν ἀνάγνωση, παρὰ ν' ἀφήσω τὰ παραδείγματα ὁλότελα ἐκθίετα.

Β'. ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

1. Φωνητικά.

Ἀπὸ φωνητικὴ ἀποψη, ἀξιοπρόσεχτη εἶναι στὴ γλῶσσα τοῦ Παλαμά ἡ προσήλωσή του στοὺς καθαρὰ νεοελληνικοὺς φωνητικοὺς τύπους. Ὅσοι ἀναγνώστες δὲ δουλεύουν σκλάβοι στὴν πρόληψη τοῦ καθαρευουσιάνικου εἰδωλου, αἰσθάνονται τὴ φωνητικὴ τῆς γλώσσας μας σὰ δροσερὸ κελάρυσμα δροσοπηγῆς, πού χύνει ἀστείρευτη φρεσκάδα καὶ ζωὴ στὸ λόγο. Ὁ ποιητὴς στὰ ἔργα τῆς ἀκμῆς του ἐφαρμόζει τοὺς νεοελληνικοὺς φωνητικοὺς κανόνες πού ἀφοροῦν τὰ συμφωνικά συμπλέγματα πολὺ συχνά, κ' ἐκεῖ ἀκόμα πού ἡ λόγια καταγωγή τῆς λέξης ἀντιδρᾷ στὸ γλωσσικό μας αἰσθημα, κι ἀποζητᾷ ἀκέρια, τὴν παραδομένη φωνητικὴ μορφή της. Γράφει *ἐχτός* Β 123, *ὄχτρος* Παρ. 32, *χαραχτήρας* Παρ. η', *ὑποταχτικὴ* Β 51, *Βουλγαροχτόνε* Π 74, (ἀλλὰ *εἰκονοχάρακτα* Ποιητ. 1,112, γιὰ ν' ἀποφύγῃ τὸ δεύτερο χ), *λεφτεπίλεφτα* Γ 2, 213, *τῆς ἀπόλαιης* Β 10, *ἀναντρος* Β 100, *κίντυνο* Φ 64, *σκῆμα* Φ 101, *ἐλεύτερο* Β 133, *φτιονῶ* Παρ. 18. Στὰ ὑστερογενῆ συμφωνικά συμπλέγματα πού δημιουργοῦν οἱ συγκοπῆς καὶ πού μετὰ πατρίδα τὴν Πελοπόννησο ἀρχίζουν νὰ ἐπικρατοῦν σιγὰ σιγὰ στὴ λαϊκὴ γλῶσσα τῆς Ἀθήνας, ἀκολουθεῖ ὁ Παλαμάς πιστὰ τὴ λαϊκὴ προφορὰ στὰ ποιήματά του. Γράφει: *ἀλαλάχτε* Β 132, *ἀνοῖχτε* Α 107, *κράχτε* Παρ. 141, *ρουφήχτε* Φ 14, *στηρίχτε* Ξ 137, *ψάχτε* Φ 73, *δεῖχ' τα* Α 85 (=δειξε τα), *πνίχ' τα* Α 85, *ρίχ' τὸ δαχτυλίδι* Δ 38, *ἀνάφτε* Β 17, *δουλεῦτε* Δ 100, *καβαλλικεῦτε* ΤΠ 47, *κόφτε* Δ 110, *κόφ' το* Β 19, *μαγεῦτε* Υ 71, *συντρίφτε* Β 191, *τρεμοσαλεῦτε* Β 4, *χορεῦτε* Π 43.

Τὸ ἴδιο κάνει στὰ συμφωνικά συμπλέγματα *γμ*, *βμ*, *νθ*, ὅπου ἡ νεοελληνικὴ ἀπο-

σιωπᾷ τὸ πρῶτο σύμφωνο: *κατατρεμένο* Π 69, *στριμωμένος* ΚΤ 45, *τραβημένος* Δ 105, *ριμμένη* Β 48, *σπρωμένα* Φ 50, *κατατρεμός* Β 32, *κοίταμα* Παρ. η', *ἄλλαμα* Δ 156, *θαμασμός* Γ 2, 188, *πνέμα* Α 70, *ἀτομικεμένη* Παρ. ι', *Ζάκνθο* Π 63.

Δὲν πρέπει ὅμως νὰ νομιστῆ πὼς ὁ ποιητὴς εἶναι ἀπόλυτα συνεπὴς στοὺς κοινούς φωνητικοὺς κανόνες καὶ παντοῦ ὁμοιόμορφος⁽¹⁾. Ὑπάρχουν συχνότατες περιπτώσεις πού ὁ φωνητικὸς κανόνας ὁ κοινὸς τὸν ἐνοχλεῖ, εἴτε μετὰ τὴν διαδοχικὴ ἐπανάληψη ὁμοίων φθόγγων πού δὲν ἐξυπηρετοῦν ἠχολογικὰ τὴ φράση του, καὶ τότε ἀναγκάζεται νὰ παραβῆ τὴν ἀρχὴν του προστρέχοντας σ' ἄλλους τύπους, ἀκόμα κ' ἰδιωματικούς, εἴτε γιὰτὶ ἔχει ἀνάγκη γιὰ λόγους μετρικούς ἢ γιὰ χάρη τῆς ρίμας νὰ κλείσῃ δυὸ συλλαβῆς τῆς λέξης σὲ μιὰ μετρικὴ συλλαβή. Ἡ διπλοτυπία εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ συχνὰ φαινόμενα στὰ ποιήματα τοῦ Παλαμά, διπλοτυπία ὅμως ὄχι ἀδικαιολόγητη καὶ ἀναρχικὴ, ἀλλὰ σκόπιμη καὶ ἀναγκαία, τέτοια πού βρίσκεται σὲ κάθε γλῶσσας ποιήματα (θυμηθῆτε μονάχα τὶς συγκοπῆς τῆς γερμανικῆς ποίησης, πού ἡ πεζογραφία δὲν τὶς σηκώνει), καὶ θὰ φανερώνηται μοιραῖα καὶ στὴ δική μας ποιητικὴ γλῶσσα, ὅσο ὑπάρχει στὸν τόπο μας ζωντανὴ γλῶσσα καὶ ποίηση.

Μετρικοὶ λόγοι χωρὶς ἀμφιβολία τὸν ἀναγκάζουν νὰ γράφῃ *πέλαο* Α 12 (δυσύλλαβο), *πέλαα* Παρ. 93 (δυσύλλαβο), *ὄνειροπέλαα* Β 10 (πεντασύλλ., ἐνῶ ἄλλοῦ: *ὄνει-*

(1) Πολλὰ παραδείγματα λόγιων λέξεων μετὰ συμφωνικά συμπλέγματα ἀμετάβλητα στὴ γλῶσσα τοῦ Παλαμά, ἰδίως στὰ πεζά, βρίσκονται συγκεντρωμένα στοῦ Μ. Τριαταφυλλίδη, Ἡ γλῶσσα μας στὰ χρόνια 1914-1914, σελ. 33 κέξ.

ροπέλαγα Δειλ. 250 ἑξασύλλ.), ἔλεες ΚΤ 124 (δισύλλ.), φώταε Β 8 (δισύλλ.), λοῆς (φω- λές) Φ 59 (μονοσύλλ., ἐνῶ ἄλλοῦ λοῆς [κρουνοί] Δ 124, δισύλλ.), μάϊσας Β 29 (δισύλλ.), λιγόλοης Β 13 (τρισύλλ.). Γιὰ χάρη τῆς ρίμας γράφει κοντά στο καμιά καὶ καμιά Π 16 γὰ τὸ ἀπειρία, περίσσια ΠΧ 140 γὰ τὸ μεθύσια, ἀλλὰ καὶ περίσ- σα Πεντ. 72 γὰ τὸ πύσσα, πιά ἀλλὰ καὶ πιό Ξ 91 γὰ τὸ θεκοχτώ, νιάτα Πεντ. 27 γὰ τὸ κράτα, ἀλλὰ καὶ νιότα Πεντ. 28 γὰ τὸ πρῶτα. Περὶ τοῦ νὰ φέρω περισσότερα παραδείγματα. Ἀνάλογες διπλοτυπίες γὰ τοὺς ἴδιους λόγους θὰ δοῦμε στὴ μορφο- λογία. Καθὼς θὰ δοῦμε κ' ἐκεῖ, ἔτσι κ' ἐ- δῶ κάθε φωνητικὴ διπλοτυπία δὲν ἐπι-βάλλεται ἀπὸ λόγους τεχνικούς. Ὑπάρχουν περιπτώσεις πού ὁ ποιητὴς χρησιμοποιεῖ ἐκτὸς ἀπὸ τὸν κοινὸ κ' ἓνα σπανιότερο ἢ ἰδιωματικὸ τύπο γὰ λόγους ὕφους, γὰ νὰ ἐκφράση πιστότερα τὴ σκέψη του. Ἔτσι παρὰ τὸν ἐπίσημον Ὀλυμπον πού θυμίζει ἢ τὸ ἀρχαῖο δωδεκάθεο ἢ τὴ . . . γεωγρα- φία, γράφει ὁ Παλαμᾶς τὸν Ἐλυμπο τὸν κλέφτη Π 190 μιλώντας γὰ τὸν Ὀλυμπο τῆς κλεφτουριάς. Τὸ ὕφος γνωρίζει δυὸ πράγματα μ' ἐντελῶς διάφορη σημασία: ἓναν Ὀλυμπο κ' ἓναν Ἐλυμπο, καὶ θὰ ἦταν ἀδύνατο ἓνας ποιητὴς σὰν τὸν Πα- λαμᾶ νὰ μὴν τὸ ξέρη.

Γιὰ λόγους καλοφωνίας παραλείπει τὸ τελικὸ ν τῆς γενικῆς τοῦ πληθυντικοῦ μπρο- στά σ' ὀρισμένα σύμφωνα⁽¹⁾. Τὸ φαινόμε- νο τοῦτο δὲν εἶναι φυσικὰ ἀνθαιρεσία τοῦ Παλαμᾶ. Εἶναι γνώρισμα πολλῶν νεοε- λληνικῶν ἰδιωμάτων, ἀπ' ἐκεῖνα ὅμως πού ἢ πεζογραφία δὲ δέχτηκε ἀκόμα⁽²⁾, σὰν πολὺν τολμηρὸ, σὲ κάθε συνεφορὰ, παρὰ μόνο γὰ τὰ ἄρθρα τὸν, τὴν, στὴν αἰτια- τική⁽³⁾, καθὼς, τὸ βασιλιά, τὴ γλῶσσα, τὸ δρόμο, τὴ ζωὴ, τὸ θεό, τὴ λύρα, τὴ μέρα, τὸ νόμο, τὴ ράχη, τὸ σάκκο, τὸ φόβο, τὴ χαρά. Ἀξίζει νὰ προσέξουμε κοντύτερα πόσο σέβεται ὁ ποιητὴς μας τὴ νεοελλη- νικὴ φωνητικὴ. Ἡ παράλειψη τοῦ ν φανε-

ρῶνεται στὸν Παλαμᾶ:

1) Πρὶν ἀπὸ β: τῶ βουνῶνε μας Γ 2, 224.

2) Πρὶν ἀπὸ γ: μύριω γλωσσῶ Φ 130.

3) Πρὶν ἀπὸ δ: καὶ τῶ δυό Γ 2, 61.

4) Πρὶν ἀπὸ λ: τῶ λυρικῶν Γ 2, 8.

5) Πρὶν ἀπὸ μ: τῶ ματιῶνε σου Π 179, τῶν ἀνάξιω μον χειρῶν, Παρ. 43, τῶν αὐτοκρατόρω μας, Β 15, τῶν πατέρω μας Γ 2, 136.

6) Πρὶν ἀπὸ ρ: χιλιάδω ρόδων Π 107, τὶς νίκες τῶ ρηγάδω Φ 58.

7) Πρὶν ἀπὸ σ: ἀρολιμνιῶσκηνῖτες Φ 60.

8) Πρὶν ἀπὸ φ: καὶ τῶ φειδιῶν τὰ στόματα Υ 28, χίλιων ἡρώω Φωκάδων Φ 59, μύριω φυλῶν Φ 130.

9) Πρὶν ἀπὸ χ: τῶ χειρουβείμ Β 32.

Ἐπίσης τὴν προφορὰ τῶν ἰδιωμάτων καὶ ὄχι τῆς κοινῆς Νεοελληνικῆς ἀκολουθεῖ στὴ συνηθισμένη ἀποσιώπηση τοῦ τελικοῦ ν τῆς γε- νικῆς τοῦ πληθυντικοῦ στὴν τομὴ ἢ στὸ τέλος τοῦ στίχου, δηλ. σὲ ἀπόλυτη, ὅπως λέμε, κατάληξη. Μερικὰ παραδείγματα: τῶν ἀποσκεπασμένω Β 58, ἡ δόξα τῶν πλασμα- τω Β 59, τῶν καλόκαιρων ἔλω Β 137.

Ὅταν ἀκολουθῆ τὸ τελικὸ ν φωνήεντο, τὸ ν δὲ χάνεται στὴν κοινὴ Νεοελληνικὴ. Ὁ ποιητὴς ὅμως κάποτε τὸ ἀποσιωπᾷ γὰ λό- γους μετρικούς, γὰ νὰ μποροῦν δηλ. νὰ προφερθοῦν δυὸ συλλαβὲς σὲ μιά, καθὼς τῶν ἄσφακω Ἰακίων τῶν ἀνάξιω μον χει- ρῶν Παρ. 43. Καὶ τοῦ ἂν τὸ ν τὸ παρα- λείπει καμμιὰ φορὰ, γὰ ν' ἀποφύγη συμ- φωνικὰ συμπλέγματα πού ἢ νέα Ἑλληνικὴ ἢ καθάρια δὲν τὰ ἀνέχεται. Γράφει, καὶ μάλιστα σὲ πεζό, ἂ δὲν ἔχει Γ 2, 154, ὄσο κι ἂ μᾶς συγκινεῖ Γ 2, 61.

Γιὰ τὴν τύχη τοῦ τελικοῦ ν τῆς γεν. πληθ. ὑπάρχει στὴ νέα Ἑλληνικὴ καὶ μιὰ ἄλλη λύ- ση: ἡ ἀνάπτυξη ἐνός ε ὕστερ' ἀπ' αὐτό, πού τὸ στηρίζει στὴν προφορὰ. Καὶ ἡ λύ- ση αὕτη εἶναι ἰδιωματικὴ, ἀλλὰ μὲ μεγά- λη ἔκταση καὶ μὲ τὸ ἐξαιρετικὸ πλεονέκτη- μα τῆς καλοφωνίας. Οἱ ποιητὲς ἰδίως τὴν ἔχουν «ἀπὸ μηχανῆς θεοῦ» ὅπου βρίσκουν δυσκολίες στὸ μέτρο ἢ στὴν καλοφωνία. Ὁ Παλαμᾶς σπάνια καταφεύγει στὴ βοήθειά της καί, κατὰ τρόπο περίεργο, συχνότερα στὰ πεζά του, δηλ. μόνο γὰ καλοφωνία: τῶν δημοτικῶνε μας τραγουδιῶν Γ 2, 98, τῶν ποιητικῶνε μας διαγωνισμῶν Γ 2, 22,

(1) Ἐκτενῆ πραγματεία γὰ τὴν ἀποσιώπηση τοῦ ν βλέπε στοῦ Ψυχάρη, Μεγάλῃ γραμματικῇ 2, 220 κ. ἑξ.

(2) Περὶ βλ. [Μ. Τριανταφυλλίδη], Νεοελληνικὴ γραμματικὴ (τῆς δημοτικῆς), σ. 82, § 183.

(3) Στὸ ἴδιο.

ἀστεφάνωπώνε στιχοπλόκων Γ 2, 22, τῶν ἄλωνε λαῶν Γ 2, 76, σὲ βρίζκει γυμνόνε ἔχάρος Δ 92.

Γιὰ πῶς καλόφωνους ἴσως προτιμᾶ τοὺς ἰδιωματικούς τύπους: τῶν τριακῶσων Φ 68, τὸ δροσὸ Β 84, δασὰ Β 57, διασούς Δ 33, θρασὰ Β 60, φορεσὰ Παρ. 42, μπασὰ Α 36, περίσσος Ξ 127, ἀστραγὰ Ν 122, κρεμεζὰ Β 136, μαραζάσος Β 99, νερατζάνθια Π 177, ἐπειδὴ τὰ κοινότερα δασιά, φορεσιά, κρεμεζιά κτλ. παρουσιάζουν συμφωνικά συμπλέγματα σ, ζ, πὸ στὸ στίχο ἤχοῦν κάπως βαριά⁽¹⁾. Γιὰ τοὺς ἴδιους λόγους, φαντάζομαι, μεταχειρίζεται καὶ τὰ στερητικά σὲ -γος ἀντὶ -στος ἢ -χτιος: ἀνέγγιαγη Β 46, ἀνέγγιαγα Φ 74, ἀβάσταγοι Δ 44, καθὼς καὶ τὰ ὀ γήλιος Φ 99, γῆ Φ 77 (= ἦ), βρυγιά Β 18 (= βρύα), ἀκούγω Β 162, ἀγεροζοῦν Β 154, δεκαχτὼ Ν 57, μὶνα μάτι Τ Π 56, μυρολοήτρα Β 9, πααίνω Κ 26, πααίνει Φ 73. Τὸ γούρμα σταφύλια Π 79 ὁμοῦς ἀντὶ ὄριμα τὸ προτιμᾶ μᾶλλον γιὰ πῶς ἐκφραστικό.

Ἄλλὰ τί ἄλλο παρὰ μετρικοί λόγοι τοῦ ἐπιβάλλουν νὰ προτιμᾶ κάποιον τοὺς συγκομμένους τύπους θὰ σ' τὴ σαρώση Πεντ. 88, θὰ σ' τὰ φιλήσω Β 102, φτάνει μιὰ ἰδέα νὰ σ' τὸ πῆ, μιὰ ἰδέα νὰ σ' τὸ προστάξη Β 20, ἀντὶ τῶν πῶς καλόφωνων σου τὸ, σου τῆ, πὸς δὲ βολεύονται πάντα στὸ μέτρο⁽²⁾.

Χρειαζέται ὁμοῦς προσοχὴ γιὰ νὰ μὴν καταλογίζουμε κάθε συντομώτερο ἢ ἀπλότερο τύπο στὶς ἀνάγκες τῆς μετρικῆς, ὅταν πρόκειται γιὰ ποιητὴ μ' ἐξαιρετικὴ ἱκανότητα στιχογραφικῆ, πὸς μπορεῖ χωρὶς πῶς κόπο νὰ νικᾷ τέτοιες μικροδυσκολίες. Κάποτε οἱ μετρικοί λόγοι μποροῦν νὰ συνδυάζονται μὲ ἄλλης φύσης συνειδητὴ ἢ

(1) Καὶ ὁ Πάλλης στὴ μετάφραση τῆς Ἰλιάδας γράφει ἐκκλησὰ, ἀρματωσὰ, βρισὰ, μπασὰ, πὸς ὁ Ψυχάρης στὰ Ρόδα καὶ μῆλα 5¹, 101 τὰ ἐπικρίνει ὡς ἰδιωματικά. Εἶναι πῶς καλόφωνοι τύποι ὡς τὸσο, καὶ οἱ ποιητὲς θὰ πρέπει νὰ ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ τοὺς γράφουν.

(2) Δὲν πρέπει νὰ νομιστῆ ὅτι δίνουμε στὶς μετρικὲς ἀνάγκες σημασία μεγαλύτερη ἀπ' ἐκείνη πὸς πραγματικὰ ἔχουν στὴν ἐκλογή τῶν ἐκφραστικῶν μέσων τῆς γλώσσας ἀπὸ τὸν ποιητὴ. Ἄς θυμηθοῦμε πῶς ἀπὸ τὸ χρόνια τῶν ὁμηρικῶν ραψωδιῶν τὰ διαλεκτικὰ στοιχεῖα τὰ χρησιμοποιοῦσαν οἱ ποιητὲς μὲ μεγάλη ἐλευθερία καὶ χωρὶς συνέπεια, ὄχι τόσο γιὰ λόγους ὕφους, ὅσο γιὰ λόγους μετρικούς.

καὶ ἀσυνείδητη τάση τοῦ ποιητῆ. Ἔτσι, ὁ λόγος πὸς κάνει τὸν Παλαμᾶ νὰ προτιμᾶ τοὺς συνιζημένους τύπους λόγιων λέξεων, καθὼς γνωριμιά Γ 2, 84, εὐτυχιά Παρ. 51, δρασιά Δειλ. 26, φαντασιά Δειλ. 99, Λακοδαιμονιά Φ 55, στὴ Συρία Φ 97, τῆς Καππαδοκίᾳς Δ 115, δὲν εἶναι οὔτε μόνο μετρικοί οὔτε μόνο καλοφωνικοί οὔτε πάντοτε λόγοι γραμματικῆς ὀρθοδοξίας ἢ ὕφους. Ἴσως ὅλοι μαζί, ἴσως ἄλλοι, πὸς μόνο ὁ ποιητὴς τοὺς αἰσθάνεται. Θὰ ἦταν κάπως ἀπλοϊκὸ νὰ θαρροῦμε πῶς ὅλα στὴ γλῶσσα τοῦ ποιητῆ ἔχουν μιὰ ὀλοφάνερη λογικὴ αἰτία. Τὸ ἴδιο θὰ ἄλεγα καὶ γιὰ τὶς τονικὲς ἰδιορρυθμίες, τὸ ἀνέβασμα δηλ. τοῦ τόνου στὶς λέξεις μονάξια ἦ, Β 6, δέξιος ΠΧ 70, δέξια Β 6, πόταμος Β 161, οἱ πόταμοι Φ 130, ἡ ἀφεντογύναικα Τρ. 35, κατὰχνα ἦ, Δ 83, Β 196, καλόκαιρα Β 143. Ὁ καλὸς ποιητὴς δὲ θυσιάζει τὴν ἐκφραστικὴν καὶ τὴν ὑποβλητικὴν δύναμη τῶν λέξεων σ' ἐξωτερικὰ τεχνικὰ ἐμπόδια. Γι' αὐτὸ πιστεύω πῶς κάτι τέτοια ἔχουν πάντα ἓνα λόγο βαθύτερο, τὴν ὑποβλητικότητα, πὸς μόνο μέσα στὸ στίχο καὶ στὰ συμφραζόμενα μποροῦμε κάπως νὰ αἰσθανθοῦμε. Ἀπομονώνοντας τὶς λέξεις, εἶναι σὰ ν' ἀπομονώνουμε τὶς νότες μιᾶς μελωδίας.

Στὴν κοινὴ Νεοελληνικὴ συνηθίζονται καὶ μάχονται ποῖος νὰ ἐπικρατήσῃ δυὸ τύποι τῆς προφορᾶς τοῦ ο στὶς καταλήξεις -ομε καὶ -(σ)ομε ὅπου στὴ θέση τῶν ο, ω προφέρεται συχνότερα ον, σὲ τρόπο πὸς ἢ γραμματικὴ τοῦ Ἑπουργείου τῆς Παιδείας ἀναγκάστηκε νὰ τοὺς ἀναγνωρίσῃ καὶ τοὺς δυὸ φωνητικούς τύπους, δίνοντας ἐπισημότερη θέση στοὺς παλαιότερους τύπους μὲ ο καὶ ω, δηλ. δένομε καὶ δένουμε, ἔχομε καὶ ἔχομε, θὰ δέσωμε καὶ θὰ δέσουμε.

Ὁ Παλαμᾶς ἀκολουθώντας σ' αὐτὸ τὸν Ψυχάρη πὸς, ἂν καὶ κατοικοῦσε στὸ Παρίσι, ἄκουε πολὺ καλὰ πῶς προφέρει ὁ λαὸς μας, προτιμᾶ τοὺς τύπους μὲ ον: λάμπομε Α 146, θ' ἀνοίξουμε Δ 71, θὰ δείξουμε Δ 71, θὰ δρασκελήσουμε Δ 70, θὰ ρίξουμε Δ 70, θὰ φωλιάσουμε Δ 70.

Τὸ ἴδιο καὶ στὶς καταλήξεις τῶν μέσων -ομαι, -ονται. Ἡ γραμματικὴ τοῦ Ἑπουργείου δέχεται μόνο τοὺς τύπους μὲ ο. Ὁ

Παλαμᾶς, ἀκολουθώντας κ' ἐδῶ τὸν Ψυχάση⁽¹⁾ καὶ τὴ συνηθέστερη προφορά, γράφει συχνότερα: φαίνουμαι Γ 2,63, ἀναίσχυνται Γ 2,62, περιορίζουμαι Γ 2,21, βρι-

σκονται Γ 2,6, κρέμονται Δ 66, στοχάζονται Γ 2,173, οἰέονται Γ 2,216, πλανεύονται Β 43, ἀλλὰ καὶ θρέφονται Δ 93, σέρονται Δ 93.

2. Μορφολογικά.

Βασικὸ γνώρισμα τοῦ μορφολογικοῦ μέρους τῆς γλώσσας τοῦ Παλαμά εἶναι, ἐκτὸς ἀπὸ ἐλάχιστους ἀρχαϊσμούς ποὺ μεταχειρίζεται συνειδητὰ γιὰ λόγους ὕφους (βλ. παρακάτω), ἡ προσήλωσή του στοὺς καθαρὰ λαϊκοὺς σχηματισμούς, τόσο στὴν κλίση ὅσο καὶ στὴν παραγωγή τῶν λέξεων.

Στὴν ὀνομαστικὴ δέχεται τοὺς τύπους τῶν ἀφηρημένων σὲ -ότη: ἀθωότη ΠΔ 71, αἰωνιότη Β 87, Ἀνθρωπότη Φ 153, ἀπλότη Β 1, γυμνότη ΚΤ 127, δεξιότη Γ 2, 216, λευκότη Δ 25⁽²⁾, τῆς θεότης Δ 71, τῆς ἀνθρωπαότης Β 130, ὠραιότη Παρ. ια', καὶ τοὺς τύπους σὲ -ο τῶν ἀρχ. θηλ. σὲ -ος, ἀκολουθώντας τὴν καθαρὰ δημοτικὴ κλίση τους στὴ γενικὴ σὲ -ος: ἡ παράδεισος Β 16, τῆς παράδεισος Ξ 109, τῆς ἄβυσσος Β 42, τῆς ἔρημος Δ 146, τῆς Παρθένος Φ 98, τῆς Ἡπειρος Δειλ. 43, τῆς Κύπρος Π 123, τῆς Λέσβος Β 149, τῆς Πάρος Π 123. Οἱ διπλοτυπίες εἶναι σπάνιες γιὰ χάρη τῆς ρίμας, καθὼς τῆς Ἡπειρου Ι 11 γιὰ τὸ δνείρον καὶ τῆς Ἐφέσου ΚΤ 45 γιὰ τὸ μέτρο. Τὰ ξένα κύρια ὀνόματα, ὅπου εἶναι δυνατό, τὰ ἐξελληνίζει δίνοντάς τους ἑλληνικὴ κατάληξη (ὅπως ἔκανε παλιότερα καὶ ἡ καθαρὴ οὐρανόσφαιρα μετὰ τὸ δικό της τρόπο). Γράφει Δανούντιος Γ 2, 9, Καρνεύσιος Ποιητ. 1,93, Γριλάρτσερ Γ 2, 19, Λομπρόζος Γ 2,15, Σενιέρ Γ 2,16, Φάουτος Γ 2,6, τοῦ Σίλλερ Γ 2,192.

Στὴ γενικὴ δέχεται ἀποκλειστικὰ τοὺς δημοτικὸς τύπους τῶν ὀξύτωνων ἀρσ. -της γεν. -τῆ: τοῦ διανοητῆ Ν. Ἔστ. 2, 587, τοῦ διαφεντευτῆ Β 100, τοῦ θησαυριστῆ Β 97, τοῦ καταμηνυτῆ Β 100, τοῦ μαρτυρητῆ Β 101, τοῦ ξελογιστῆ Β 97. Ὅμοια τῶν θηλ. σὲ -η (ἀπὸ ἀρχ. τριτόκλ. σὲ -ις) γεν.

(1) Ψυχάση, Ρόδα καὶ μῆλα 4, 288 κ. ἀ.

(2) Δὲ συμπαιθεὶ ὁμοίως ὁ ποιητὴς κάθε παράγωγο ποὺ οἱ λόγοι σχηματίζονται ἀπὸ κάθε οὐσιαστικῶ μετὰ τὴν κατάληξη αὐτὴ καὶ χαρακτηρίζει κάπου τὰ σὲ -ότης ἀφηρημένα «ἑλληνοβαρβαρικά» Γ 2, 27.

ης: τῆς δύναμης Β 42, τῆς σκέψης Β 52, τῆς ἀπόλαψης Β 10. Ἦ ἀρχαῖα τριτόκλιτα σὲ -ης τὰ μετασχηματίζει, ὅπως ἡ δημοτικὴ -ος: ἄσεβος Δ 127, τ' ἄζανο Φ 33.

Μὲ σπάνιες ἐξαιρέσεις κλίνει κανονικὰ τὰ οὐδ. σὲ -μα, γεν. -μάτου: αἱμάτων Β 123, κυμάτων Δειλ. 114, μνημάτων Φ 25, νοημάτων Γ 2, 125, δραμάτων Δ 105, ροδοσιμάτων Φ 37, στομάτων Α 179, φορεμάτων Γ 2, 117.

Στὸν πληθυντικὸ προτιμᾷ τοὺς καθαρὰ δημοτικὸς τύπους σὲ -οι τῶν ἀρχ. τριτόκλ. σὲ -ες: ἀρχόντιοι Φ 25, γειτόνοι Δειλ. 198, ἡρώδοι Δ 151, κυκλώποιοι Φ 66, μαστύροιοι Πενι. 19, πρωτοστατόροιοι Φ 25, τέσσαροιοι Δ 66, μαζὶ μετὰ τὰ νεώτερα βαρδιατόροιοι Φ 54, βρυκολάκοιοι Δ 137, μαστόροιοι Β 17. Καὶ στὴν αἰτιυτικὴ πληθ. τὰ κλίνει μαζὶ μετὰ τὰ δευτερόκλιτα: τοὺς ἀρχόντιους Γ 2, 75, γιγάντιους Φ 47, δρακόντιους Π 173, καισάρους Φ 111, μήνοιοι Φ 68, ὀριζόντιους Γ 2,163, τέσσαροιοι ΚΤ 1.

Τὰ θηλυκὰ σὲ -η (ἀρχ. -ις) τὰ σχηματίζει στὴν ὀνομ. πληθ. σὲ -ες: δύναμεις Γ 2, 220, παρατήρησεις Δ 13, πρόληψεις Γ 2,206.

Τὰ ἀρσενικὰ σὲ -ης τὰ σχηματίζει, ὅπως ἡ καθαρὴ δημοτικὴ, ὡς περιτοσύλλαβα σὲ -άδες: ἀγωνιστάδες Δ 110, διαλαλητάδες ΚΤ 120, δουλευτάδες Β 44, θυσιαστιάδες Β 201, καταλαλητάδες Α 124, καταφρονητάδες Διηγ. 6, λησιτάδες Π 64, μαθητάδες Β 191, ὀδηγητάδες Α 141, περπατητάδες Δ 94, ὑβριστάδες Τρ. 76. Γενικὴ: ἀρηγιάδων Α 143, ἀσκηιάδων Φ 97, βασανισιάδων Α 67, λησιιάδων Φ 88. Ἀλλὰ καὶ σὲ -ῆδες: Διγενήδων Π 41, Κοραῆδες Κ 82, Σοφοκλήδες ΠΔ 166, λυτρωτήδες Α 122 καὶ σὲ -ες: τῆς Πολιτείας διαφεντευτὴς Β 15, κυρίως γιὰ ν' ἀποφύγη τὴν ἐπανάληψη τῆς ἴδιας κατάληξης: λαλητάδες γιορταστὴς τὰ ξωτικά Π 113, ποιηταὶ ἰδεαλιστὴς Ποιητ. 1,99, μαζωχίτες, θεριστάδες, νά! Σῆς κρᾶζον Β 129.

Ὅμοια τὰ ἀρσ. σὲ -ας, πληθ. -οὐδες:

Ἀχιλλῆδες Κ 82, γορίλληδες Π 152, Καποδιστριαδες Κ 82, Ρακίτηδες ΠΑ 166, καὶ σὲ -άδες: πατεράδες Διηγ. 11 (κατὰ τὸ *μαννάδες*) μὲ σημασία ὕλική, ἀλλὰ πατέρες μὲ σημασία πνευματική, τῶν *μητεράδων* Τ 74 (κατὰ τὸ *μαννάδων*)⁽¹⁾.

Ὅπως καὶ στὴ φωνητική, ἔτσι κ' ἐδῶ δὲ λείπουν οἱ διπλοτυπίες: ὄνειρα ἀλλὰ καὶ *ἀνείρατα* Α 55, *ὄνειρων* ἀλλὰ καὶ *ὄνειράτων* Α 9, *ἀφρικανικά* καὶ *ἀφρικανὰ* Β 39, *ἐκείνα* καὶ *ἐκεῖα* Α 44, τοῦ *δαίμονα* καὶ τοῦ *δαίμονου* Ξ 109. Καμμιά φορὰ μάλιστα στὸν ἴδιο στίχο ἐπαναλαμβάνει τὴ λέξη τὴν ἴδια μὲ δυὸ τύπους: *ἀλήτες πρόσωπα, προσώπατα ξεσκλίδια* ΠΧ 103, *πειράδια πρόσωπα, προσώπατα ξεσκλίδια* ΠΧ 102.

Στὸ στίχο πάλι πλατιό, μακριό τὸ *ρέμα του καὶ πλείσια τὴν δομὴ του* Φ 67 οἱ τύποι *πλατιό, μακριό* κοντὰ στοὺς κοινούς *πλατύ, μακρῷ*, ἐφόσον δὲ χρειάζονται γιὰ λόγους στιχουργικούς, φαίνεται πὼς μπαίνουν σὰν πρὸ ἐκφραστικοί. Γράφει ὁμοῦ καὶ στὸ πεζὸ *σπάγο μακριὸν* Τρ. 30 καὶ αὐτὸ φαίνεται ρουμελιώτικος ἰδιωματισμός.

Στὸ ρῆμα παρουσιάζεται συχνὰ ἐναλλαγῆ ἀνάμεσα στοὺς τύπους -ίζω, -άζω καὶ -ῶ: *σπαρταρεῖ καὶ σπαρταρίζει* Π 160, *τσακίζει καὶ τσακεῖ* ΤΠ 59, *γονατίζει καὶ γονατᾶ* Φ 14 καὶ *γονατάει* Φ 84, *φώτιζε καὶ φώταε* Β 8, *στάζει καὶ στάει* Πεντ. 25, *ξορκίζουν καὶ ξορκᾶν* Κ 114, καθὼς καὶ ἀνάμεσα στοὺς τύπους -ώνω καὶ -ίζω στὴ μετοχὴ *μεταμορφισμένος* Β 30. Ὅμοια κοντὰ στὸ *σβήνω* καὶ *σβῶ* Β 41, *κρύβει* ἀλλὰ καὶ *κρύπτει* Δ 30 γιὰ νὰ ριμάρη μὲ τὸ *γύφτοι*. Ἄξιοπρόσεχτο εἶναι πὼς ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς εὑρίσκει ἀνάμεσα στὴν κατάληξη τῶν περισπωμένων σὲ -ῶ καὶ τὴ φαινομενικὰ

ἀσυναίρετη νεώτερη κατάληξη σὲ -άω κάποια διαφορὰ ὕφους, αἰσθάνονταν δηλ. τὴ δεύτερη πρὸ θερμῆ καὶ παθητικῆ, ὅπως τὸ λέει σὲ κάποιους στίχους:

Καὶ ρωτιέμαι: — Σ' ἀγαπῶ;
καὶ ἀποκρίνομαι: — Ὅχι! Σ' ἀγαπάω!
Μέσα στὸ -άω, μέσα στὸ -άω
πότε πὼς σὺρλιάζει ἓνα σκυλί,
πότε πὼς στενάζει ἓνα φιλί
γροικᾶω Δελ. 135.

Στὸ τρίτο πληθυντικὸ τοῦ ἐνεστώτα προτιμᾷ κάποτε τοὺς τύπους σὲ -ᾶν ἀντὶ -οῦν: *βοηθᾶν* Δ 21, *πατᾶν* Γ 2, 215, *ξορκᾶν* Κ 114, *γεννοβολᾶν* Β 43, *λαμποκοπᾶν* Β 43, *μαυρολογᾶν* Β 43, *κελαῖδᾶν* Β 18.

Στὸν παρατατικὸ τῶν περισπωμένων παλεύουν σήμερα στὴν κοινὴ Νεοελληνικῇ δυὸ τύποι μὲ μεγάλη κ' οἱ δυὸ ἔκταση, ὁ πολὺ καλιότερος σὲ -οῦσα⁽¹⁾ καὶ ὁ νεώτερος σὲ -αγα, πού μᾶς ἤρθε κυρίως ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο, ἀλλὰ παίρνει καὶ δίνει στὰ λαϊκὰ στρώματα τῶν Ἀθηναίων καὶ γι' αὐτὸ μπορεῖ καὶ νὰ ἐπικρατήση κάποτε. Ἡ πάλι αὐτὴ καθρεφτίζεται στὴ γλῶσσα τοῦ Παλαμά, πού μολονόμ μεταχειρίζεται συχνότερα τὸ πρῶτο, δὲν περιφρονεῖ καὶ τὸ δεύτερο, ἰδίως ὅταν τὸν ἐξυπηρετεῖ στὴν τεχνικὴ τοῦ στίχου: *ἀντιχτύπαγε* Β 158, *ἀποζήταγα* Τ 40, *βοήθαγα* Φ 50, *κατρακύλαγε* Β 42, *μοσκοβόλαγε* Παρ. 27, *πέριναγα* Ν 114, καὶ χωρὶς τὸ γ: *ἀποζήταε* ΚΤ 20, *φώταε* Β 8. Λόγοι μετρικοὶ τὸν κάνουν νὰ μεταχειρίζεται καμμιά φορὰ καὶ τοὺς δυὸ τύπους στὸν ἴδιο στίχο: *κι ὄπου ἂν περνοῦσε θυματὰ κι ὄπου ἂν τράβαγε ὕμνοι* Φ 44, *ζήταε βοήθεια κ' ἔκλαιε, δὲ μιλοῦσε* Β 47.

Στὸν παθητικὸ ἀόριστο συναντοῦμε συχνὰ τοὺς τύπους -θης καὶ -θη σιμὰ στοὺς κοινούς -θηκες, -θηκε. Οἱ τύποι αὐτοὶ φαίνονται στὸ γλωσσικὸ μας αἶσθημα ἀρχαϊσμοί, ἀλλὰ δὲν εἶναι, γιὰτὶ σώζονται ζωντανοὶ σὲ πολλὰ νεοελληνικὰ ἰδιώματα⁽²⁾,

(1) Πολλοὶ πιστεύουν πὼς αἱ κατάληξεις -άδες καὶ -ηδες ταιριάζουν μόνο σὲ λέξεις λαϊκῆς, καθὼς *προξενητάδες*, ὄχι ὁμοῦ καὶ σὲ λόγιες, καθὼς *βουλευτάδες*, ὅπου ἐκφράζουν εἰρωνεία, χλευασμό. (Βλ. Α. Τζασιάνου, *Δημοτικὴ καὶ νεοδημοτικὴ*, σ. 84). Τὴν ἀντίληψη αὐτὴ τὴ διαψεύδει, γιὰ τὴν ποίηση τουλάχιστον, ὁ Παλαμάς, πού μὲ τοὺς τύπους *ἀγωνιστάδες*, *θυσιασιάδες*, *ὀδηγητάδες*, *Κοραῖδες*, *λυτρωτῆδες*, οὔτε βέβαια ὁ ἴδιος εἶχε τὴν πρόθεση νὰ ἐκφράσῃ εἰρωνεία ἢ χλευασμό, ἀλλὰ οὔτε κ' ἡμεῖς διαβάζοντας τοὺς στίχους τοῦ αἰσθανόμαστε καμμιά τέτοια σημασιολογικὴ ἀπόχρωση σ' αὐτοὺς τοὺς τύπους.

(1) Βλ. Α. Παπαδόπουλο στὰ Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθην. 10 (1935), σ. 154 κέξ., στὴν Ἀθηνᾶ 46 (1935) σ. 254 κέξ., καὶ *Λεξικογρ. Δελτ. Ἀκαδ. Ἀθην.* 3 (1941) σ. 35 κέξ.

(2) Βλ. Γ. Π. Ἀναγνωστόπουλο στὴν Ἀθηνᾶ 38, 149.

γι' αὐτὸ ἔχει δικαίωμα ὁ ποιητὴς νὰ τοὺς γράφει ὅπου νομίζει καλὸ καὶ ὅπου, ὡς συντομώτεροι, ταιριαζοῦν εὐκολώτερα στὸ στίχο. Ἀρκοῦν τὰ ἑξῆς παραδείγματα: βάλθη A 148, βουλήθη A 86, κοιμήθη Δ 132, ἐγεννήθη Y 42, ἐπροσφανερώθη Y 41, ἐφαντάστη Δειλ. 164⁽¹⁾. Τὸ ἴδιο ἀληθεύει καὶ γιὰ τὰ ἐγένη (συχνά), ἐφάνη TΠ 40⁽²⁾. Τὸ ἀποκαίθη Δ 67 μπῆκε γιὰ νὰ ριμάξη μετὰ πλῆθη καὶ τὸ ἦτον TΠ 41 γιὰ τὸ ντροπή των. Στὸ ἠρνήθη Φ 41 ὅμως ὁ λόγος τῆς προτίμησής του ἀντὶ τοῦ ἀρνήθηκε εἶναι πὼς τὸ δεύτερο πῆρε στὴ γλῶσσα μὴ ἄλλη σημασία: «λησμόνησε»,

ἐνῶ ὁ ποιητὴς θέλει νὰ πῆ «δὲ δέχτηκε». Ἐδῶ λοιπὸν ἔχουμε ἀρχαϊσμό.

Συχνὰ μεταχειρίζεται τὸ β' ἐν. πρόσωπο τοῦ ἀορίστου τῆς προσταχτικῆς ὡς οὐσιαστικὸ πὺν ἐκφράζει ἐνέργεια⁽³⁾: τὸ ἀνέβα τοῦ καπνοῦ KT 36, τὸ ἀνέβα τοῦ βουνοῦ Π 48, τὸ σῶπα σου, ἠδογή, N 131, νὰ τὸ δεύτερο Ἀνάστα K 53, στῆς ἀγκαλιᾶς τὸ σφίξε Φ 40, λαχανιασμένοι ἀπὸ τὸ παίξε K 35, στ' Ἀπριλιοῦ τὸ ἔβγα Δ 85, στὸ ἔμπα τοῦ Μάη Δ 86, καὶ σὲ πεζό: μᾶς ἀνοίγουνε τὸ ἔμπα τοῦ ποιητικοῦ παλατιοῦ N. Ἑστ. 33, 454.

3. Παραγωγή.

Στὸ κεφάλαιο τῆς παραγωγῆς νέων λέξεων, ἄξιος ἰδιαίτερης προσοχῆς εἶναι οἱ παρακάτω παραγωγικὲς καταλήξεις, μὲ τίς ὁποῖες ὁ Παλαμᾶς πλουτίζει τὸ λεκτικὸ του καὶ τὴ γλῶσσα μας καὶ δοκιμάζει τὴν ἐκφραστικὴ δύνάμη της:

-ισσα: ἀγγέλισσα B 77, ἀθηναίισσα B 52, ἀρχαγγέλισσα B 146, αὐτοκρατόρισσα A 92, βιγλατόρισσα Π 188, γιγάντισσα A 92, δόγισσα K 11, δορυφόρισσα B 110, ἐλλήνισσα φυλῆ B 14, θέισσα B 148, ἱέρισσα B 51, κοσμοκρατόρισσα N 43, μαστόρισσα B 98, προφήτισσα B 50, Πυθώορισσα B 18, συντρόφοισσα Π 171.

-τρα: ἀντιφεγγίστρα κόσμων B 38, ὑποτάχτρα τοῦ κόσμου Παρ. 101, γεννήτρα καὶ κινήτρα B 42, τῆς καρδιᾶς λαλήτρα B 38, διαλαλήτρα φήμη B 42, κινήτρας δύνாமης B 42, ἀγάπη ἀργοπορήτρα KT 49, οἱ εὐωδιὲς οἱ μεθύστρες Παρ. 27, ἐκδικήτρα ὄργη B 44, ὄρη καταφρονήτρα Παρ. 111, γυναῖκα ὀδηγήτρα T 72, τῶν πόλεων τιθασεύτρα B 142, ζωοδότρα ἀχτίδα B 166, ἐσὲ ἀπαρνήτρα τοῦ σπιτιοῦ, τῆς γλύκας κυνηγήτρα B 99. Μὲ τὴν κατάληξη αὐτὴ⁽⁴⁾

ἐπιζητεῖ ὁ ποιητὴς ἄλλοτε, ὅταν πρόκειται γιὰ ἔμψυχα, ὅπου ἢ κατάληξη -τρα βρίσκεται στὴν κυριολεξία της, νὰ ἐκφράσῃ μὲ μιὰ λέξη ὀλόκληρη φράση, καθὼς στὸ τελευταῖο παράδειγμα, κι ἄλλοτε, ὅταν πρόκειται γιὰ ἄψυχα ἢ γιὰ ἔννοιες, νὰ τίς προσωποποιήσῃ, δίνοντάς τους ἔτσι μεγαλύτερη πλαστικότητα καὶ ζωντανία: νὰ ἡ θρακιώτισσα τῶν ὄλων ζωντανεύτρα μουσική! Δ 159, γλυκονυχτιὰ ἀνοιξιὰτικη, μιᾶς μπόρας προμηνήτρα B 140, εἰδωλολάτρα εἶν' ἡ ἑλιά καὶ χριστιανὴ ἡ καμπάνα B 84.

-άδα, κατάλ. ἀφηρ. οὐσιαστικῶν ἀπὲ ἐπίθετα: γλυκάδα B 9, διαφανάδα KT 132, ὁμορφάδα Δ 67.

-σύνη: ἀγαθοσύνη Δ 112, ἰπαλοσύνη B 19, ἀπεραντοσύνη B 38, δεξισύνη Παρ. 110, μαλακοσύνης B 202, μεγαλοσύνης Παρ. 110, Ρωμισσύνη Δ 115, τρανοσύνη Π 217, ὠραιόσύνη Ποιητ. 1, 165.

-μός, κατάλ. ἀφηρημένων οὐσιαστικῶν ἀπὸ ῥήματα: ἀναπαμός Δειλ. 20, βασανισμός A 59, ἡλιοβασιλεμός Δειλ. 25, θαμπωμός Δ 128, καρτερεμός Δειλ. 302, κλεισμός Διηγ. 15, λατρεμός B 17, λιγωμός Παρ. 28, παλεμός A 26, ταραμός Παρ. 28, ὑψωμός Γ 2, 21, φανερωμός KT 73.

-τός, κατάλ. ἐπιθέτων ἀπὸ ῥήματα: βραδυστός B 10, δετός Δειλ. 218, ἀπορροχιοί

⁽¹⁾ Τέτοιους τύπους μεταχειρίζεται καὶ Α. Σικελιανός. Ὁ Μ. Τριανταφυλλίδης, Νεοελληνικὴ γραμματικὴ, σ. 192 τοὺς χαρακτηρίζει «ποιητικούς».

⁽²⁾ Πρβλ. τὸ δημοτικὸ στίχο: κόπηκε τὸ τσαπράκι της καὶ φάνη τὸ βυζὶ της.

⁽³⁾ Πρβλ. Γ. Ν. Χατζιδάκη, Γλωσσολογικαὶ μελέται, σ. 186 κ.ἑξ.

⁽⁴⁾ Πρβλ. Α. Τζαριζάνου, Νεοελληνικὴ σύνταξις, σ. 182.

ΠΧ 140, παραρριχτό Δειλ. 213, θαφτῆς Κ 112, θαρθεῖ σταλτός ΠΧ 83, στίς ἀκροποιαμῆς ἀπορριχτός ΠΧ 140, δαρτῆ ἀπό τό κοῖμα ΠΧ 138, φερτά ἀπό τὴν Προϊκόρησο Φ 26. Ἡ συχνότητα τῶν παράγωγων σὲ -τός ἀντὶ τῶν μετοχῶν παθ. παρακειμένου σὲ -μένος ὀφείλεται σὲ λόγους στιχουργικούς, ὅπως φαίνεται στὸ στίχο κι' ὄσ' ἄσπαχτὰ ἀπὸ τοὺς Κελτοὺς κι' ὄσα φερτά ἀπ' τὸ Σκύθη Φ 114.

-ερός, κατάλ. ἐπιθέτων ἀπὸ οὐσιαστικὰ καὶ ἐπίθετα: δυναμερός Παρ. 98, θανατερό Β 42, πυκνερό Α 109, σκοταδερά Β 146, τολμητερά Β 145.

-οῦλα -οῦλι, κατάλ. ὑποκοριστικῶν οὐσιαστικῶν: γραμμούλα Φ 83, γλαστρούλα Π 127, ἐκκλησοῦλα Π 162, εὐκούλα Π 133, κορφοῦλα Τ 73, σαρκούλα ΠΧ 111, φανοῦλα πουλιού ΠΧ 99, δαφνούλες Δ 157, δροσοῦλες ΚΤ 29, ζωοῦλες Φ 109, προοῦλες Β 22, καὶ ἐπιθέτων: στήν κορφοῦλα του κώχη ΠΧ 90, αὔρα λεπτούλα ΠΔ 28, κορφοῦλια μάγια Τ 13, φτωχοῦλια Τ 36, καὶ ἀντωνυμίες δικούλα μου εἰκόνα Ν 128.

Συνειδητὸς ἀρχαϊσμοὺς εἶναι ἡ συχνὴ χρησιμοποίηση τῶν καταλήξεων -ιος, -ειος, -εια, γιὰ ἐπίθετα παράγωγα ἀπὸ τοπωνύμια καὶ κύρια ὀνόματα: Ὀλύμπιος ὕμνος Π 67, ἠλύσιος ἀποσπερίτης Α 150, ἀνακροόντεια ρόδα Παρ. 111, κυκλώπειος τάφος Α 123, κυκλώπεια μάνητα Παρ. 112, μπειτόβεια γλῶσσα Παρ. 36, τιτάνειος ποιητῆς ΚΤ 35, βούλλα σολωμόντεια Δ 52, ἠρώκλεια ἀσπίδα Α 122, ματιὰ λύγκεια ΚΤ 46.

Ἀπὸ σημασιολογικὴ ἀποψη ἀξιοπρόσεχτοι εἶναι οἱ σχηματισμοὶ μὲ τὶς κοινὲς καταλήξεις -έιος: νεραϊδένια ἀλώνια Β 78 (= τὰ ἀλώνια ὅπου χορεύουν οἱ νεραϊδες), κυπαρισσένιο κορμί Δειλ. 203 (ὄχι ἀπὸ κυπαρίσσι, ἀλλὰ σὰν τὸ κυπαρίσσι ψηλό), τριανταφυλλένια λάμψη Φ 19 (= σὰν τοῦ τριαντάφυλλου τὸ χροῶμα), μουσικὴ τριανταφυλλένια ΠΔ 28, -ιος: ἡ Γῆ χορεύει τὸν ἀστέρينو χορὸ Δ 162 (= τὸ χορὸ τῶν ἀστρῶν), -ίσιος: φεγγαρίσιο φιλι Παρ. 151 (φιλι τοῦ φεγγαριού), -ικός: κασσιανικοὶ δαρμοὶ Β 3 (σὰν τῆς Κασσιανῆς), βωμὲ γιγάντικε Φ 47.

4. Σύνθεση.

Τὰ σύνθετα στίς γλῶσσες ποὺ ἔχουν ἀπεριόριστη συνθετικὴ ἱκανότητα, ὅπως ἡ Ἑλληνικὴ καὶ ἡ Γερμανικὴ, δὲν εἶναι— ἰδίως στὴ λογοτεχνία— ζήτημα γραμματικῆς, ἀλλὰ ζήτημα ὕφους. Ἐνα πρωτότυπο ζευγάριωμα ἐννοιῶν ποὺ ἐπινοεῖ ἕνας λογοτέχνης, ἂν δὲν ἔγραφε ἑλληνικά, ἀλλὰ σὲ μιὰ γλῶσσα μὲ μικρὴ συνθετικὴ ἱκανότητα, λ. χ. γαλλικά, θὰ ἦταν ἀναγκασμένος νὰ τὸ ἐκφράσῃ ἀναλυτικὰ μὲ μιὰ μικρὴ ἢ μεγάλη φράση, ἐνῶ στὴ γλῶσσα μας τὸ ἐκφράζει μ' ἕνα σύνθετο ἀπὸ δύο ἢ καὶ τρεῖς λέξεις, ποὺ γραμματικὰ δὲν εἶναι παρὰ μιὰ μόνο λέξη.

Ἡ δημιουργία τέτοιων συνθέτων εἶναι γέννημα τυχαίας ἐμπνευσης, στιγμιαίας διάθεσης ἐντελῶς προσωπικῆς, ποὺ ἔχει καὶ δικαίωμα καὶ πρέπει νὰ μείνῃ προσωπικὴ. Τὸ νὰ παίρνουν ἄλλοι λογοτέχνες τέτοια σύνθετα σὰ νὰ ἦταν ἀπλῆς λέξεις τοῦ κοινοῦ λεξιλογίου καὶ νὰ τὰ χρησιμοποιοῦν γιὰ τὴ δική τους ἐκφραση, εἶναι τίποτε λιγώτερο ἀπὸ ἀντιγραφὴ ξένης σκέψης, σφε-

τερισμὸς ξένης εἰκόνας. Νὰ ὁ λόγος γιὰ τὸν ὁποῖο πιστεύω πὼς δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ στὴ γλῶσσα μας ἕνα συμπληρωμένο λεξικὸ ὅλων τῶν συνθέτων ποὺ ἔπλασαν οἱ λογοτέχνες καὶ νὰ παραδοθῆ στὸ κοινὸ σὰν κομμάτι τοῦ κοινοῦ γλωσσικοῦ θησαυροῦ μας. Μόνο γιὰ κάθε λογοτέχνη ξεχωριστὰ μπορῶ νὰ φανταστῶ ἕναν πίνακα τῆς συνθετικῆς του παραγωγῆς σὰν κάτι προσωπικό, ἐντελῶς δικό του, καὶ μὲ χρησιμότητα φιλολογικὴ.

Ὁ Παλαμᾶς ξεχωρίζει ἀνάμεσα στοὺς Νεοέλληνες ποιητῆς γιὰ τὴν ἀριστοτεχνικὴ του ἱκανότητα νὰ ἐκφράζεται μὲ σύνθετα πρωτότυπα. Τὰ σύνθετά του εἶναι τόσο πολλὰ καὶ πλούσια σὲ εἶδη, ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ σχηματίσουν ὀλόκληρο λεξικὸ.

Ἐδῶ, μέσα στὰ πλαίσια μιᾶς γενικῆς ἐπισκόπησης τῆς γλωσσικῆς πλευρᾶς τοῦ ἔργου του, μόνο μιὰ μικρὴ ἰδέα τῆς συνθετικῆς του παραγωγῆς μπορεῖ νὰ δοθῆ. Ὁ Παλαμᾶς γνωρίζει ἀπὸ βαθειὰ σπουδῆ τῆς γλῶσσας μας ὄχι μόνο τὰ ἔτοιμα σύν-

θετα πὸν συναπαρτίζουσι τὸ λεξιλόγιό της, ἀλλὰ καὶ ὅλες τὶς μορφές τοῦ συνθετικοῦ δυναμισμοῦ της, καὶ τὸν ἐκμεταλλεύεται μὲ τόλμη. Τὰ σύνθετα τοῦ Παλαμά πρέπει νὰ τὰ μελετᾷ κάθε σπουδαστὴς τῆς γλώσσας μας, γιὰ νὰ γνωρίσῃ τὴ γραμματικὴν τῆς ζωντανῆς, ἀλλὰ καὶ καθε λογοτέχνης, ἰδίως ποιητῆς, ὅχι βέβαια γιὰ νὰ μεταφέρῃ στὰ δικά του γραφόμενα ἑτοιμὰ εἰκόνες τοῦ μεγάλου ποιητῆ, ἀλλὰ γιὰ ν' ἀκονίσῃ τὴ δική του γλωσσολογικὴ δύναμη.

Ἡ συνθετικὴ ἰκανότης τοῦ Παλαμά στὰ πρῶτα τοῦ ποιήματα, καθὼς στὰ «Τραγούδια τῆς Πατρίδος μου», δειλὴ ἀκόμα καὶ περιορισμένη, δὲν ἀφίνει νὰ μαντέψουμε τὴ μελλοντικὴν τῆς ὑπερτροφία. Εἶναι βέβαιον ὅτι τὰ σύνθετα εἶναι γνώρισμα τῆς ἐπικῆς κυρίως ποίησης, ὅχι τῆς λυρικῆς⁽¹⁾, καὶ ἡ ἐπικὴ μορφή τοῦ ἔργου τοῦ Παλαμά κυριαρχεῖ, ἂν καὶ πάντα ἀδερφωμένη μὲ τὸ λυρισμό, στὰ ἔργα τῆς ἀκμῆς του. Παράλληλα δυνάμει καὶ ἡ συνθετικὴ του δύναμη καὶ προχωρεῖ ὄλο καὶ μὲ μεγαλύτερα βήματα σὲ δυσκολώτερα ὕψη, γιὰ ν' ἀποκορυφωθῇ στὸν «Βωμόν» καὶ στὴ «Φλογέρα τοῦ Βασιλιά». Στὰ κατοπινὰ βιβλία του παρατηροῦμε μιὰ σταθερὴν κατιοῦσα.

Ἴδου τώρα μερικὰ δείγματα τῶν συνθετικῶν νεολογισμῶν του: Α. **Προσδιοριστικά.** 1) Οὐσιαστικά: ἀβυσσόκοσμος Α 56, ἀεροφίλημα Α 61, αἱματορρέματα Β 202, ἀκρορρεματιὰ Δ 28, ἀλλαδερφή Φ 27, ἀνθοβυζάχτριες Κ 110, ἀραχνοσύγνεφα ΚΤ 135, ἀφεντοπρόστασμα Δ 49, βρυσσομάννα ΚΤ 94, βροχομαργαριτάρια Α 76, γιγαντίοσκιοι Α 48, γκρεμόβραχος Φ 118, γοργόνειρο ΚΤ 115, δαιμονομάζωξη Β 104, δαχτυλιδοτρογυδο Β 9, δροσάνθια Α 27, δροσαυγὴ Δειλ. 236, δροσοβιόλα Παρ. 139, δροσοβραγιές Β 50, δροσοδωδεκάνησα Β 144, δροσομαργαριτάρια Φ 36, δροσόκοσμος Α 38, δροσομελέτια Β 17, δροσονήσια Β 131, δροσοπολυτρίχια Δειλ. 236, δροσοπρασινάδα Α 138, δροσοχαιρετισμοὺς Α 63, ζαφειροβασιλεία Β 130, θαλασσοζάλη ΠΧ 120, κακοβότανα (τῆς Κίρκης) Παρ. 41, καπνοκάραβα (=βαπόρια) Β 59, καστροκάραβα Β 119, κελαιδοπουλί Παρ. 143, κορφοδετροκλάδια Α 59, κοσμοδέποινα (Ρώμη) Β 34,

(1) Βλ. Κ. Βάγραλη στὴ «Ν. Ἑστία» 33, 738.

κρονοταλλοπαρθύρια Α 139, κρινοθησαυροὺς Α 63, κρινόχερα ΚΤ 48, λαμπροκαίρια Β 145, λιγνοκλώνια Παρ. 12, νεφελοχτίστης Κ 101, νεχταροσιτάλα Παρ. 95, ὀλόκοσμος (=ὄλος ὁ κόσμος) Δηγ. 6, ὄνειροπέλαγα Δειλ. 250, ὄνειροπότηρα Β 96, ὄχλοδαρμὸς Ν 109, παιδομελλοῖσι Α 36, πατριδοκόποι (κατὰ τὸ δημοκόποι) Παρ. 119, πρωτοῦπνια Α 84, πυργοκάραβα Β 119, ροδομέταξα Β 130, ροδοποντὴ ΠΔ 37, σμαραγδοπέλαγα Β 139, ταφοπάλατα Β 103, τετραπέρατα (=ὁ κόσμος ὄλος) Α 46, τραγουδοπλέχτης Τ 33, τριγωνοχάλαζο Φ 89, φουσκοσάλεμα (τῆς θάλασσας) Π +2, πτεροκάραβο Β 63, φωτοθάλασσα Β 167, φωτοκορώνια Β 200, φωτοκνκλάδες Β 144, χελιδνοβασιλίτσια Α 155, χλωρομπουκέτα Παρ. 119, χρυσαχνὸς Ν 65, χρυσοδέλφινες Β 106, χρυσόκαρποι Α 141, χρυσοπηγὴ Β 33.

2) Ἐπίθετα: ἀβυσσόθρεφτη φωτιὰ Α 48, ἀερογοαμμένα Β 26, ἀκριβοσιτάλαχη Παρ. 96, ἀραχνοδούλευτος νοῦς Β 62, ἀργυροκάθαρη πηγὴ Β 182, ἀστροπλεύμισια παγώνια Α 10, αὔροσάλευτο κυπαρίσσι Α 81, ἀχαιοσιτάλαχτες ἀχιτίδες Α 49, γλυκοῖσκιωτα πλατάνια Δ 157, γυναικοδοσμένο βασιλόπουλο (=ἐκδοτο) Φ 36, δεκάδιπλος Ποιητ. 1, 58, διαμαντοκάματος θρόνος Α 11, δρακοντόφαντα μονόξυλα Δ 27, δροσάερο χλωρονήσι Β 175, κερμιπαρόφεγγες πλεξίδες Α 49, κλωνόγυρτες λιτὲς Φ 100, κοντιόβλεπος (κατὰ τὸ κοντιόθωρος) Α 29, κοσμοτροφά νερά Α 5, κυπαρισσομαστίθρευτη Κ 41, λαμπρόχη λόγια Α 45, λευκοπόρφυρος Α 136, λιγνοζωγράφιστη εἰκόνα Δ 46, μαλαματόγραφο Παρ. 37, μελισσοβύζαχτες καρδούλες Α 69, μελίχρυσο δειλινὸ Τ 75, νεραϊδόπλαστα παραμύθια Π 30, νυχτοπετοῦσα πεταλοῦδα Α 84, νιότη ὄνειροθρεφτη ΚΤ 57, παγοσιτεφάνωτες κορφές Β 199, πανεύσομο Α 28, πυργοσιτεφανε βράχη Παρ. 17, ραφαηλοχάραχη γραφή Β 106, ροδοζαχαρωμένα παραμύθια Κ 78, σαίτοτίναχια πουλιὰ ΠΧ 18, σεμνοσιτόλιση ἰδέα Β 10, σμαραγδόγλανκη ψυχὴ Α 145, σπιλαδοχάραχια πέλαα Β 57, στρογγύβοος ζουρνᾶς Δ 44, τρανοδύναμος Α 106, τρανόφτερα ὄνειρα Α 145, φεγγαρόθη Παρ. 151, φεγγοτρέμουλα ἀστέρια Β 194, φτενοχάραγο χροῦδι Φ 121, φνκοπλεγμένο Α 39, φωτοκνκλωτη Β 186, χαλκόστηθη τσιγγάνα ΚΤ 74, χα

ρολιτωμένη χώρα Β 5, χιλιάφυχος λαός Α 4, χρυσόζωνι Α 141, χρυσοχυμένα βράδια Α 173, ψυχοσώστρα χώρα Β 5. Στὰ προσδιοριστικά σύνθετα ἀνήκουν καὶ διάφορα μὲ τὰ ὁποῖα μεταφράζει ἀρχαῖες ἢ παλιές λέξεις, καθὼς νεροκόπος (=νηρηίδες) Β 25, μυροβράστες (=μυρταί) Β 17, καλοσυνείδητος (=εὐσυνείδητος) Ξ 187 κ. ἄ. Στὰ σύνθετα μὲ ἀντίστροφη θέση τῶν συνθετικῶν τῶν μερῶν, καθὼς ποροκέφαλος ἀντὶ κεφαλόπορος προσθέτει τὸ ρημάζερα (ἀκρίδα) ΠΧ 140, ἀντὶ *ἀχερορημάζερα.

3) Ρήματα: ἀγρυπνοστέκει Α 3, ἀεροκυμάτιζαν Δ 29, ἀεροφύτροσαν Δ 31, ἀλικοβάφει Κ 52, βυσσινοφέρνει Φ 30, γλυκαρθόσσε Παρ. 17, γλυκολιγώνει Φ 8, γλυκόπρῶσταζε Α 151, θησαυρολογῶ Α 21, κορφοπροσίνισε (ἢ σνκιά) Α 140, λαμπροδείχεται Γ 2, 180, μυραλείφω ΠΔ 40, ξαφροπρόβαλες Β 85, παντοσκόρπισε Φ 59, τρεμοκοκκαλιάζουν Υ 23, χαροπολεμᾶ ΠΔ 25.

Στὴ νέα Ἑλληνικὴ παρουσιάζεται ἕνα νέο εἶδος σύνθετα προσδιοριστικά μὲ οὐσιαστικὸ καὶ ρῆμα, ὅπου τὸ ρῆμα ἐκφράζει μιὰ ἐνέργεια ὅμοια μὲ αὐτὴ πού κάνει ἐκεῖνος πού παριστάνει τὸ οὐσιαστικόν, π.χ. ἀηδονολαλῶ = λαλῶ σὰν ἀηδόνι, σκυλλοψοφᾶ = ψοφᾶ σὰ σκύλλος κ.τ.ἄ. Καὶ τὸ εἶδος τοῦτο τῶν συνθέτων τὸ καλλιεργεῖ ὁ Παλαμᾶς: ἀδερφοζοῦν Α 41, ἀεροπέρανα Δ 60, ἀΐτοβλέπει Π 103, ἀσημοβρόντησαν (τ' ἄρματα) ΤΠ 55, ἀστραποδείχονται Γ 2, 181, ἀστραποφέρνω (τὴ ματιὰ) Δ 49, βραχοδέρνει Δ 104, βρονταποκριθῆτε Β 132, ἡλιογελῶ Παρ. 115, ἡλιοφέργει Β 183, κα-

προσκορπίζω Β 76, λαγοκοιμίζουν Κ 57, φιδοκυλᾶν (τὰ ρέματα) Φ 70, φαπολάμπουν Φ 89, φωτοπροβάλλει (ἢ νιότη) Παρ. 83.

Β. Παραταχτικά ἢ ζευγαρωτά⁽¹⁾. Αὐτὸ τὸ καθαρὸ λαϊκὸ εἶδος τῶν συνθέτων, πού ἐκφράζουν μὲ μιὰ λέξη δύο πράγματα ἢ ἔννοιες ἰσότελες, χωρὶς ἐξάρτηση τῆς μιᾶς ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἀλλὰ μὲ στενὴ σχέση, π.χ. μαχαιροπήρουνα, γυναικόπαιδα, ἀμπελοχώραφα⁽²⁾, ὅπως ξέρουμε, δὲν τὸ συνήθιζε ἡ ἀρχαία Ἑλληνικὴ. Πρωτοφανερόντοια στὴ μεταγενέστερη γλῶσσα, πληθαίνουν στὴ μεσαιωνικὴ καὶ ἀκόμα περισσότερο στὴ σημερινή. Ὁ Παλαμᾶς μεταχειρίζεται ὄχι μόνον κοινὰ παραταχτικά σύνθετα καθὼς Ἀπριλομάηδες συχνά, κανελλογαρούφαλα Β 18, μικρομεγάλοι Τ 73, χιονόβροχα Τ 9, ταρακουνάει Δ 104, τρεμοπάλενε Α 131, ἀλλὰ καὶ συνθέτει νέα, καθὼς οὐσ. ζαφειροσμάραγδα Β 205, νεραϊδονυφάδες Δειλ. 273, ἐπίθετα δροσόχλωρος Πεντ. 22, ζωντανόρεκη Παρ. 148, μακρόλιγνη Β 132, χλωροπροσίνος Διηγ. 5, καὶ ρήματα βογγοτριζοῦν Δ 110, ριζοθεμέλιωσαν Β 146, τριζοφέρουν Φ 109, τριζοδέρνω Β 93, τριζολάμπουν Δ 89.

Κάποτε φτειάνει σύνθετο καὶ ἀπὸ τρεῖς λέξεις: ἀστροσυγγεφοοκέπαστο Δειλ. 207, διπλοτριπλοαγκαλιασμένοι Β 195, κισσομυροστεφάνωτοι Β 17, μαρμαροκορινόχερο Παρ. 112, μυρισσοτριφογύριστη Β 26. (Ποβλ. τὰ δημοτικὰ στρογγυλομηλοπρόσωπη, χρυσολαμπαδόκορμη, χρυσοδαχτυλιδόστομη, ἀρθοδροσομιλοῦσα.)

5. Λεξιλόγιο.

Ἀπὸ τὰ πλουσιώτερα θέματα τῆς γλώσσας τοῦ Παλαμά εἶναι ὁ καταχτημένος πλοῦτος τοῦ κοινοῦ γλωσσικοῦ θησαυροῦ τῆς Νεοελληνικῆς, καθὼς καὶ τοῦ ἰδιωματικοῦ. Κανένας νεοέλληνας ποιητὴς δὲν ἐκυριάρχησε σὲ τέτοιο βαθμὸ πάνω στὸ λεξιλόγιο τῆς γλώσσας μας. Τὸ φαινόμενο δὲν εἶναι ἀνεξήγητο ἂν σκεφτοῦμε πόσο πολυπρόσωπη εἶναι ἡ ποίησός του. Εἶναι λυρικός μαζί κ' ἐπικός· μαζί ἐπικὸ καὶ λυρικό τὸ δράμα τῆς ψυχῆς μου Β 23 μᾶς λέει ὁ ἴδιος. Οἱ χαρακτηρισμοὶ πού κάνει στὴν ποίησός του Ἑρμωνα, πῶς εἶναι ὁ «λυ-

ρισμὸς πού πλέει σὰν κύκνος στὰ διάφανα νερά μιᾶς ἐπικῆς λίμνης» Γ 2, 177 καὶ πῶς «οἱ στίχοι του σταλάζουν τὴ συγκίνηση τῆς καρδιάς πού εἶναι νοῦ γιομάτη» Γ 2, 177, ταιριάζουν πολὺ περισσότερο στὴ δική του ποίηση. Τὸ ἔπος μοιάζει μὲ τὴν ἔκταση καὶ ἡ λύρα μὲ τὸ βάθος τοῦ κόσμου. Καὶ τὰ δύο μαζί ἀδερφομένα ἀγκα-

(¹) [Μ. Τριανταφυλλίδη], Νεοελληνικὴ γραμματικὴ (τῆς δημοτικῆς), § 319 κ. ἑξ.

(²) Πολλὰ τέτοια σύνθετα κοινὰ βλέπε Μ. Τριανταφυλλίδη ὅπου παραπ.